

ЛІТЕРАТУРА

1. Гегель Г. Наука логики: в 3-х томах. М.: «Мысль», 1972. Т. 3. 371 с.
2. Образцов В.А. Серийные убийства как объект психологии и криминалистики: Ин-т междунар. права и экономики; ред. А.С. Грибоедова. М.: Омега Л., 2003. 208 с.
3. Антонян Ю.М., Ткаченко А.А., Шостакович Б.В. Криминальная сексология. Спарк. М, 1999. 464 с.
4. Исаенко В. Организация расследования серийных убийств. Законность. 1999, № 2. С. 2–7.
5. Новик В.В. Криминалистические аспекты сексуальных убийств. Серийные убийства и социальная агрессия. Ростов н/Д., М., 1994. С. 77.
6. Шостакович Б.В. Феномен серийных сексуальных убийств. Серийные убийства и социальная агрессия. Ростов н/Д., М., 1994. С. 103
7. Кептене М.П., Поняття та криміналістична класифікація серійних вбивств. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: «Юриспруденція». 2013. № 6-1. Т. 2. С. 187–191.
8. Криминалистическая методика расследования отдельных видов и групп преступлений: учебное пособие / В.Д. Зеленский (и др.). Краснодар: КубГАУ, 2013. 355 с.
9. Turvey V.E. Criminal profiling: an introduction to behavioral evidence analysis. N. Y.: Academic Press, 1999. С. 147–149.
10. Старович З. Судебная сексология: перевод с польск.: Юрид. лит. М, 1991. 366 с.
11. Шехтер Х., Эверит Д. Энциклопедия серийных убийств.: КРОН-ПРЕСС. М, 1998. 352 с.
12. Ахмедшин Р.Л., Алексеева Т.А. Проблемы криминалистической типологизации личности. Алтайский юридический вестник. 2014. № 3 (7). С. 91–93.
13. Юань В.Л. Систематизация источников информации о личности допрашиваемого на этапе подготовки к допросу. Сборник материалов криминалистических чтений. 2015. № 11. С. 70–72.
14. Хоменков Р.О., Ахмедшин Р.Л. Классификация серийных убийц: синтез результатов. Вестник Томского государственного университета. 2016. № 410. С. 179–183.

УДК 343.2/.7

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ СЛУЖБИ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ

SOME ISSUES OF REFORMING THE PROBATION SERVICE IN UKRAINE

Іваньков О.І., к.ю.н.,
доцент кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
Академія Державної пенітенціарної служби

Боднар І.В., к.ю.н.,
начальник кафедри тактико-спеціальної підготовки
Академія Державної пенітенціарної служби

Іваньков І.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного права
Академія Державної пенітенціарної служби

У статті досліджені окремі питання, які потребують додаткового правового регулювання, що виникають у процесі реформування служби пробації в Україні. Авторами зосереджена увага на необхідності закріплення належного кримінального процесуального статусу досудової доповіді та встановлення, у зв'язку з цим, додаткових прав та обов'язків працівникам уповноваженого органу з питань пробації під час судового розгляду. В роботі вказано на прогалини, які виникають під час виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі уповноваженим органом з питань пробації та здійснення ним контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарань з випробуванням, особливо стосовно взаємодії цього органу з іншими державними та недержавними інституціями.

У статті наведений досвід діяльності органів пробації в інших країнах та наведена точка зору на необхідність внесення змін у національне законодавство з метою розширення функцій уповноваженого органу з питань пробації, а саме введення постпенітенціарної пробації.

Ключові слова: умовно-досрочове звільнення, засуджений, покарання, пробаційні програми, виправлення, ресоціалізація.

В статье исследованы отдельные вопросы, требующие дополнительного правового регулирования, которые возникают в процессе реформирования службы пробации в Украине. Авторами сосредоточено внимание на необходимости закрепления надлежащего уголовного процессуального статуса досудебного доклада и установления, в связи с этим, дополнительных прав и обязанностей во время судебного разбирательства работникам уполномоченного органа по вопросам пробации. В работе указано на пробелы, которые возникают во время исполнения наказаний, не связанных с лишением свободы, уполномоченным органом по вопросам пробации и осуществления им контроля за поведением лиц, освобожденных от отбывания наказания с испытательным сроком, особенно в отношении взаимодействия этого органа с другими государственными и негосударственными учреждениями.

В статье приведен опыт деятельности органов пробации в других странах и представлена точка зрения на необходимость внесения изменений в национальное законодательство с целью расширения функций уполномоченного органа по вопросам пробации, а именно – введение постпенитенциарной пробации.

Ключевые слова: условно-досрочное освобождение, осужденный, наказание, пробационные программы, исправление, ресоциализация.

Some issues that require additional legal regulation that arise in the process of reforming the Probation Service in Ukraine are examined in the article. The authors focus on the need to fix proper criminal and procedural status of pre-trial report and, in this regard, to establish additional rights and obligations during the trial by the officials of authorized body on Probation. The paper outlines the gaps that arise during the execution of punishments not related to imprisonment by the authorized body on Probation issues and its monitoring of the behavior of the persons released from serving sentence with examination, especially as regards the interaction of this body with other state and non-state institutions.

The issue of legislative fixing of such function as pre-trial report and its procedural status are researched, as in the implementation of such direction of activity, issues regarding the timing of its compilation, its content and the obligatory nature of its consideration by the court arise. In its turn, it is noted that problematic issues related to the gaps in the legal framework, Supervisory Probation has as well in the area of establishing close interaction between the authorized body on probation issues and the units of the National Police. The authors note that the legislator's point of view, regarding the restriction of Penitentiary Probation by only preparation for dismissal, is not clear. This reduces the functions that are assigned to the probation body in the countries of the world. Namely we leave out of attention person's post-penitentiary conduct after release from the places of imprisonment.

The paper focuses on an important issue, namely the introduction of the possibility of conducting convicts' electronic monitoring that is a common penitentiary practice in European countries.

The article gives the experience of the work of probation bodies in other countries and point of view about the need of making changes of national legislation in order to extend the functions of authorized body on probation issues, namely the introduction of post-penitentiary probation.

Key words: conditional release, sentenced, punishment, probation programs, correction, resocialization.

На сучасному етапі реформування пенітенціарної системи України, враховуючи подальшу активізацію процесу інтеграції нашої держави до міжнародної спільноти, актуальним стає питання захисту прав і свобод її населення, а саме його захисту від правоправних посягань. Зважаючи на суспільну ситуацію в нашій країні, а особливо на її криміногенний складник, актуальним постає питання щодо покращення такого напрямку діяльності держави, як запобігання правоправним проявам. Одну з головних ролей у цій діяльності відіграють органи та установи виконання покарань.

Сьогодні кримінально-виконавче законодавство знаходиться у стані постійного реформування, і більш за все потрібно внесення змін у діяльність органів виконання покарань. Прийняття у 2015 році Закону України «Про пробацію» не призвело до покращення стану законодавства в цій сфері, а сучасний стан злочинності ще більш активніше вимагає налагодження діяльності інституту пробації не тільки з виконання кримінальних покарань, а і з виконання інших функцій, які покладаються на даний інститут у розвинутих країнах Європи.

Теоретичною базою дослідження зазначеної проблеми стали праці вітчизняних та зарубіжних фахівців із кримінально-виконавчого права, кримінології, кримінального права, зокрема: К.А. Автухова, Л.В. Багрий-Шахматова, В.А. Бадири, Л.Г. Бандолі, О.М. Бандурки, Є.Ю. Бараша, І.Г. Богатирьова, О.І. Богатирьової, І.В. Боднара, Є.М. Бодюла, В.В. Василевича, О.М. Гуміна, Т.А. Денисової, О.М. Джужі, Г.В. Єлугра, О.О. Житного, А.Ф. Зелінського, В.В. Кареліна, А.В. Кирилюка, В.А. Кирилюк, О.Г. Колба, В.В. Колесніченка, В.В. Кондратішина, В.Я. Конопельського, О.М. Литвака, О.М. Литвинова, В.А. Львовичкіна, В.О. Меркулової, О.І. Осауленка, О.Б. Пташинського, М.С. Пузирьова, Г.О. Радова, Г.С. Резніченко, О.В. Романенка, М.В. Романова, О.М. Рудневої, А.В. Савченка, А.Х. Степанюка, В.М. Трубникова, С.Я. Фаренюка, С.І. Халимона, М.І. Хавронюка, О.В. Хорошуна, О.В. Щербини, Ю.В. Шинкарьова, С.В. Царюка, І.С. Яковець, М.М. Яцишина, А.П. Мукшименко, О.Б. Янчук та ін.

Враховуючи велику кількість наукових доробок у цій сфері, слід зазначити, що система органів та установ виконання покарань поступово змінюється. Це обумовлюється такими факторами: 1) реалізацією процесу подальшої євроінтеграції України, а саме – приведенням порядку та умов виконання й відбування кримінальних покарань у повну відповідність до рекомендацій міжнародної спільноти; 2) необхідністю постійного пошуку оптимальних шляхів покращення ефективності застосування визначених законодавством основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених.

Розробка та прийняття Законів України: «Про виконавче провадження», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених», «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодек-

су України щодо гуманізації порядку та умов виконання покарань» не вирішили існуючі проблеми, а ще й додали нових [1; 2; 3].

Метою нашої статті є окреслення окремих актуальних питань діяльності органів виконання покарань в Україні та пошук шляхів її вдосконалення.

Ухвалений 5 лютого 2015 р. Закон України «Про пробацію» (далі – Закон) передбачає, що кримінально-виконавча інспекція реорганізується в орган пробації й буде діяти за трьома основними напрямками, а саме: здійснювати досудову пробацію, наглядову пробацію та пенітенціарну пробацію [4].

Незважаючи на прийняття вищевказаного Закону, під час реалізації зазначених у ньому видів діяльності органу пробації виникає багато проблемних питань. Слід зазначити, що одна з найгостріших проблем – це відсутність дієвого процесуального механізму виконання функцій, які покладені на орган пробації. Саме під час реформування національного законодавства в цій сфері необхідно перш за все враховувати вимоги міжнародних документів у сфері захисту прав осіб засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

У першу чергу слід звернути увагу на «Рекомендації СМ / Рес (2010) 1 Комітету Міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробацію», які прийняті Комітетом Міністрів 20 січня 2010 року. У зазначених «Правилах Ради Європи про пробацію» (далі – Правила) визначено, що пробація відноситься до процесу виконання в суспільстві покарань і заходів, передбачених законом і призначених правопорушнику. Вона включає широке коло функцій, а також заходи виховного впливу, такі як нагляд, контроль та надання допомоги, мета яких полягає в залученні засудженого до суспільного життя, а також забезпечення безпеки суспільства. Служба пробації означає будь-яке відомство, передбачене законом для здійснення вищевказаних функцій і завдань [5].

Перш за все необхідно звернути увагу на законодавче закріплення такої функції, як досудова доповідь та її процесуальний статус.

Ми повністю погоджуємося з думкою закордонних та вітчизняних науковців і практиків, які вказують про необхідність складання досудової доповіді на особу, яка потерпає від кримінального переслідування, зазначений напрям діяльності також відображений в міжнародних документах у сфері захисту прав засуджених. Так, Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй щодо покарань, не пов'язаних з позбавленням волі (Токійські правила), зазначають, що судовий орган може скористатися доповіддю, підготовленою компетентною уповноваженою посадовою особою або установою, яка складається на основі фактичного, об'єктивного і неупередженого матеріалу, а думки формулюються в чітких виразах, та має містити інформацію і рекомендації, які мають відношення до процедури винесення вироку [6].

Під час реалізації такого напрямку діяльності, як здійснення досудової доповіді, виникають питання, пов'язані з термінами її складання, змістом та обов'язковістю її врахування судом.

У свою чергу національне законодавство передбачає, що під час вирішення питання про застосування до особи покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, різних видів звільнення від відбування покарання, суд бере до уваги характер вчиненого кримінального правопорушення та соціально-психологічну характеристику особи обвинуваченого або засудженого, яку готує персонал органу пробачії або адміністрація установи виконання покарань у формі досудової доповіді. З метою законодавчого закріплення цього напрямку діяльності були внесені відповідні зміни і в Кримінальний процесуальний кодекс України, згідно з якими, ухвалюючи вирок, суд приймає до відома досудову доповідь з інформацією про соціально-психологічну характеристику обвинуваченого.

Незважаючи на нібито належний стан законодавчого закріплення даного виду діяльності уповноваженого органу з питань пробачії, під час його практичної реалізації виявилось, що досудова доповідь не має належного юридичного повноваження, та її зміст не обов'язковий для врахування судом, що, у свою чергу, значно нівелює її значення під час судового розгляду справи та постановки судового рішення.

Сьогодні суд не несе ніякої відповідальності за неврахування висновків, які надаються в досудовій доповіді, тому юридичної значимості цей документ не має. Для вирішення цієї колізії представники уповноваженого органу з питань пробачії повинні отримати належним чином законодавчо закріплені статус учасника судового кримінального процесу з відповідними правами та обов'язками та юридичною відповідальністю за зміст запропонованих висновків щодо притягнення винної особи до кримінальної відповідальності.

Слід зазначити, що крім підготовки досудової доповіді Правила передбачають такі функції служби пробачії: підготовка інших доповідей-рекомендацій; забезпечення виконання громадських робіт; здійснення нагляду до, під час або після судового розгляду; роботу із сім'єю засудженого; здійснення електронного моніторингу; здійснення постпенітенціарного контролю; надання допомоги в соціальній адаптації; роботу служби пробачії із засудженими – іноземними громадянами і з громадянами держави, засудженими за кордоном.

Відповідно до змісту Правила 45 під іншими доповідями-рекомендаціями слід розуміти доповіді, які необхідні для ухвалення рішення про звільнення засудженого відповідним відомством з таких питань: щодо можливості звільнення засудженого; щодо будь-яких особливих умов, які можуть бути викладені в рішенні про звільнення засудженого; щодо будь-яких заходів виховної дії, які необхідні для підготовки засудженого до звільнення.

Таким чином, **функція підготовки інших доповідей-рекомендацій** відповідно до ст. 11. Закону України «Про пробачію» відноситься до змісту пенітенціарної пробачії, оскільки «пенітенціарна пробачія – це підготовка осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання» [4]. Ми вважаємо, що даний напрям діяльності служби пробачії невиправдано залишився поза увагою законодавця.

Не менш актуальним залишається і питання запровадження можливості здійснення **електронного моніторингу за засудженими, що є поширеною пенітенціарною практикою в Європейських країнах.**

Слід зазначити, що функція **електронного моніторингу** є суто технічною функцією. Електронний моніторинг відповідно до ст. 57, 53 Правил використовується як засіб контролю в умовах пробачії під час здійснення на-

гляду до, під час або після судового розгляду, наприклад, у разі умовного звільнення на час проведення слідства або суду, звільнення під заставу, в разі умовного звільнення від кримінальної відповідальності, умовного звільнення від покарання або відстрочки відбування покарання, в разі дострокового звільнення [5].

Отже, функція електронного моніторингу в Україні відповідно до змісту ст. 9, 10 Закону України «Про пробачію» може бути запроваджена лише під час здійснення досудової та наглядової пробачії, тому що відповідно до ст. 11 Закону України «Про пробачію» її існування обмежується визначенням пенітенціарної пробачії, складником якої є тільки підготовка осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання, не приділяючи уваги контролю за його поведінкою після звільнення та його подальшим пробачійним супроводом [4].

Зміст функції **допомоги в соціальній адаптації** на підставі Правила 62 полягає в наданні засудженим допомоги вести законослухняний спосіб життя за їх згодою після виконання ними постпенітенціарних обов'язків [5].

Виконання цієї функції за умови дії Закону України «Про пробачію» в сучасній редакції неможливо. Взагалі, ця функція в перспективі може бути застосована лише до осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням та звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, і тільки за умов виконання двох вимог: закінчення відносно вищеперелічених категорій осіб іспитового строку після прийняття судом позитивного рішення на підставі ч. 2 ст. 75 або ч. 4 ст. 79 Кримінального кодексу України про звільнення від відбування покарання з випробуванням (іспитовий строк відповідно до ч. 4 ст. 75 Кримінального кодексу України встановлюється судом тривалістю від одного року до трьох років, а для звільнених від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, – відповідно до ч. 1 ст. 79 Кримінального кодексу України – в межах строку, на який згідно із законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною семирічного віку); згоди вищеперелічених категорій осіб на отримання цієї допомоги [7].

У свою чергу слід зауважити, що проблемні питання, пов'язані з прогалинами нормативно-правового забезпечення, має і наглядова пробачія. Сьогодні потребує посиленої уваги питання щодо налагодження тісної взаємодії між уповноваженим органом з питань пробачії і підрозділами національної поліції, яка була майже повністю скасована внаслідок прийняття Закону України «Про пробачію» та прийняття у зв'язку із цим змін до Кримінально-виконавчого кодексу України.

Поряд з досудовою та наглядовою пробачією подібні недоліки має і пенітенціарна пробачія. Так, пенітенціарно-пробачійні функції, що покладені на орган пробачії, сьогодні виконують співробітники установ виконання покарань у тісній взаємодії з органом пробачії, який безпосередньо на місці, яке обрав засуджений для проживання, координує діяльність усіх державних та недержавних інституцій, що здійснюють процес соціальної адаптації засудженого після звільнення.

Проте зауважимо, що нормативно-правова база, яка існувала та регулювала діяльність установ виконання покарань у тісній взаємодії з іншими державними та недержавними інституціями, з прийняттям Закону застаріла та потребує ґрунтовних видозмін з метою закріплення місця органу пробачії в системі органів, що здійснюють діяльність з надання допомоги в трудовому та побутовому влаштуванні осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі та позбавлення волі на певний строк.

Враховуючи вищезазначене, незрозумілою є позиція законодавця щодо обмеження пенітенціарної пробації тільки підготовкою до звільнення. Цим звужуються функції, які покладені на орган пробації в країнах світу, а саме залишається поза увагою постпенітенціарний супровід особи після звільнення з місць позбавлення волі. З цього приводу є цікавим досвід Європейських країн. Так, передбачене в § 38 (1) Кримінального кодексу Данії право ув'язненого звільнитися з тюрми умовно-достроково може бути пов'язано з вимогою перебувати під наглядом служби пробації. Рішення про умовно-дострокове звільнення з тюрми приймає адміністрація тюремної установи після консультацій з відповідним пробаційним центром. Обов'язковою умовою такого звільнення є наявність в ув'язненого гідного житла і доступу до правової допомоги, що забезпечується соціальними службами [8].

У Латвії Закон про пробацію також покладає завдання з проведення роботи з правопорушниками після звільнення на службу пробації. До функцій служби пробації Латвії відноситься організація створення програм корекції соціальної поведінки і забезпечення виконання превентивних заходів, наприклад, надання постпенітенціарної допомоги особам, звільненим з установ позбавлення волі (постпенітенціарна допомога – сукупність заходів для ресоціалізації осіб після відбуття основного покарання в установі позбавлення волі). Стаття 15 Закону Латвії «Про державну службу пробації» визначає, що підставою для надання

та отримання постпенітенціарної допомоги є письмова угода між Державною службою пробації та засудженим. Державна служба пробації за угодою з клієнтом пробації може: надавати інформацію про можливості отримання тимчасового житла особам, які не мають місця проживання; надавати допомогу в пошуках суспільно корисного заняття; надавати допомогу в отриманні документів, що засвідчують особу; пропонувати взяти участь у програмах пробації; надавати консультації про можливі рішення проблем щодо інтеграції в суспільство [9].

Саме враховуючи вищезазначене та рекомендації Правил Ради Європи про пробацію, у ст. 8 Закону України «Про пробацію» слід передбачити такий вид пробації, як «постпенітенціарна пробація» і до тексту Закону додати ст. 11-1 у такій редакції: «постпенітенціарна пробація – виконує функції здійснення нагляду за особами, звільненими від відбування покарань з випробуванням, звільнених вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до трьох років, умовно-достроково звільнених від відбування покарань; здійснює постпенітенціарний контроль за особами, які звільнились з установ виконання покарань; надає звільненим з установ виконання покарань допомогу в соціальній адаптації; працює із засудженими – громадянами України, які відбувають покарання за кордоном». Проте змін потребує не тільки закон «Про пробацію», а і кримінальне та кримінально-виконавче законодавство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про виконавче провадження». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-19>
3. Закон України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо гуманізації порядку та умов виконання покарань». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1488-19>
4. Закон України «Про пробацію». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19>
5. Рекомендація СМ / Rec (2010)1 Комітету Міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробації (Прийнята Комітетом Міністрів 20 січня 2010 року на 105 засіданні заступників Міністрів). URL: http://kvs.gov.ua/rekomendacia_2010.pdf (дата звернення: 21.03.2018).
6. Токийские правила. Международные акты о правах человека: сборник документов / Сост. и вступ. ст.: В.А. Карташкин, Е.А. Лукашева. М.: НОРМА-ИНФРА-М, 1998. 784 с.
7. Кримінальний кодекс України Закон України «Про виконавче провадження». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
8. Кримінальний кодекс Данії. URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241524>
9. Закон Латвийской Республики от 30.12.2003 г. «Положение о государственной службе пробації». URL: http://latvia.news-city.info/docs/sistemse/dok_iejzgo.htm